

УДК 930(477)"20":355.4(470:477)
DOI: 10.24919/2312-2595.13/55.283186

Юрій ОФІЦИНСЬКИЙ

вчитель історії, Приватний ліцей «Гірчичне зерно», вул. Капушанська, 92, м. Ужгород, Україна, індекс 88000
(yuriy.ofitsynskyy@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9703-6437>

ResearcherID: AIE-3776-2022

Лілія ГРИНИК

аспірантка кафедри історії України та правознавства, Дрогобицький дер-жавний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100
(lilia_hrynyk@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4077-0128>

Бібліографічний опис статті: Офіцинський, Ю., & Гриник, Л.
(2023). Війна Росії проти України в дисертаційних дослідженнях українських науковців (2019–2023). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 13/55, 230–258. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.13/55.283186>.

**ВІЙНА РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ В ДИСЕРТАЦІЙНИХ
ДОСЛІДЖЕННЯХ УКРАЇНСЬКИХ НАУКОВЦІВ
(2019–2023)**

Анотація. Мета статті – дослідити особливості знань про сучасну російсько-українську війну та вплив об'єктивних і суб'єктивних факторів на напрям дисертаційних досліджень,

© Юрій Офіцинський, Лілія Гриник, 2023

запропонувати аспекти наступних історичних студій. Для досягнення цієї мети було сформульовано такі завдання: визначити місце дисертаційних досліджень з тематики серед інших праць з історії України; порівняти різні трактування і погляди, висловлені у цих наукових студіях; оцінити особистий внесок дисертантів з урахуванням якості їхніх робіт; запропонувати перспективні напрями для наступних досліджень.

Методологічною основою дослідження є основні історіографічні принципи: об'єктивності, всебічності, наступності. Було використано такі **методи дослідження**: аналізу і синтезу, ретроспективний, проблемно-хронологічний.

Наукова новизна праці в тому, що в ній уперше здійснено історіографічний аналіз дисертаційних досліджень про сучасну російсько-українську війну, захищених у період 2019–2023 рр.. А це 12 дисертацій з різних наук: історії, політології, права.

Висновки. Здійснивши історіографічний огляд 12 дисертацій, захищених у період 2019–2023 рр., з'ясували, що історичні проблеми сучасної російсько-української війни дослідили 6 науковців, безпекові – 4, суспільно-економічні – 2. У рамках історичних проблем предмети досліджень авторів стосувалися різних аспектів, пов'язаних зі Збройними Силами України. У розрізі безпекових проблем вивчалися цивільний захист, роль ЗМІ, зміна правових систем в умовах сучасних збройних конфліктів (у тому числі й «гібридного типу») і безпекова політика України в контексті загроз міжнародного тероризму. У межах суспільно-економічних проблем досліджено вплив російсько-української війни на суспільство України та її економіку. Із врахуванням нашого попереднього дослідження було проведено історіографічний огляд 25 дисертацій, присвячених сучасній російсько-українській війні. За змістовим наповненням класифікували їх на сім груп: історичні проблеми (7 науковців), безпекові (8), конфліктологічні (3), інтеграційних проєктів і квазідержавних утворень (2), геостратегічні (2), культурно-політичні (1), суспільно-економічні (2). Зважаючи на феномен війни, збройна агресія РФ стала предметом аналізу як істориків, так і політологів та правників. Найповніше, у кваліфікаційних роботах, висвітлюються аспекти інформаційної безпеки під час

вторгнення РФ в Україну, вивчається явище «гібридної війни» та ролі ЗМІ у ньому.

У дисертаційних працях з історії увага акцентується на дослідженні особливих явищ сучасної російсько-української війни: добровольчих формувань та волонтерського руху (процес їх становлення), здійснюються спроби простежити трансформації у Збройних Силах України, викликані порушенням територіальної цілісності України; аналізуються впливи російсько-української війни на різні сфери життя.

Ключові слова: російсько-українська війна, історіографічний аналіз, дисертаційні дослідження, «гібридна війна», конфлікт, російська агресія.

Yuriy OFITSYNSKYI

History Teacher, Private Lyceum «Mustard Seed», 92, Kapushanska Str., Uzhhorod, Ukraine, postal code 88000 (yuriy.ofitsynskyy@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9703-6437>

ResearcherID: AIE-3776-2022

Lilii HRYNYK

Postgraduate Student of the Department of History of Ukraine and Law, Dro-hobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24, Ivan Franko Str., Droho-bych, Ukraine, postal code 82100 (lilia_hrynyk@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4077-0128>

To cite this article: Ofitsynskyy, Y., & Hrynyk, L. (2023). Viina Rosii proty Ukrainy v dysertatsiinykh doslidzhenniakh ukrainskykh naukovtsiv (2019–2023) [Russia's war against Ukraine in dissertation studies of Ukrainian scientists (2019–2023)]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho ped. ahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Serii Istorii – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 13/55*, 230–258. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.13/55.283186> [in Ukrainian].

RUSSIA'S WAR AGAINST UKRAINE IN DISSERTATION STUDIES OF UKRAINIAN SCIENTISTS (2019–2023)

***Abstract.** The purpose of the article is to study the peculiarities of knowledge about the contemporary Russian-Ukrainian war and the influence of objective and subjective factors on the direction of dissertation researches, as well as to propose directions for future historical studies. To achieve this goal, the following tasks were formulated: to identify the place of dissertation researches on this topic among other works in Ukrainian history; to compare different interpretations and opinions expressed in these studies; to assess the individual contributions of the researchers in terms of the quality of their works; and to identify prospective directions for further studies. The research methodology is based on the fundamental historiographic principles of objectivity, comprehensiveness, and progression. The following research methods were employed: analysis and synthesis, retrospective, and problem-chronological. The scientific novelty of the work lies in its pioneering historiographic analysis of dissertation research conducted between 2019 and 2023 on the contemporary Russian-Ukrainian war. These dissertations encompass various fields such as history, political science, and law. Conclusions.* Having conducted a historiographical review of 12 dissertations defended between 2019 and 2023, we observe that 6 researchers have examined the historical issues of the modern Russian-Ukrainian war, 4 have focused on security-related aspects, and 2 have studied socio-economic dimensions. Within the scope of historical issues, the subjects of the authors' research have covered various aspects related to the Armed Forces of Ukraine. In terms of security issues, the civil defense, the role of media, changes in legal systems in the context of modern armed conflicts (including hybrid warfare), and Ukraine's security policy in the face of international terrorism threats were studied. In the realm of socio-economic problems, the impact of the Russian-Ukrainian war on Ukrainian society and its economy have been researched. Taking into account our previous article, a historiographical review of 25 dissertations dedicated to the modern Russian-Ukrainian war was conducted.

Based on their content, we classified them into seven groups: historical issues (7 scientists), security-related (8), conflict studies (3), integration projects and quasi-state entities (2), geostrategic (2), cultural-political (1), and socio-economic (2). Given the phenomenon of war, the armed aggression of the Russian Federation has become the subject of research for historians, political scientists, and lawyers. Aspects of information security during the Russian invasion of Ukraine are covered most fully in the qualification papers, the phenomenon of «hybrid war» and the role of mass media in it are studied.

In dissertation studies on history, attention is focused on the study of the formation and development of special phenomena of the modern Russian-Ukrainian war: volunteer formations and the volunteer movement; attempts are being made to trace the transformations in the Armed Forces of Ukraine caused by the violation of the territorial integrity of Ukraine; the effects of the Russian-Ukrainian war on various spheres of life are analyzed.

Key words: *Russian-Ukrainian war, historiographical analysis, dissertation research, «hybrid war», conflict, Russian aggression.*

Постановка проблеми. Першорядним викликом для сучасного суспільства є життя в умовах війни. Беззаперечно, геополітичні амбіції країни-агресора внесли істотні зміни у політичну, економічну, культурну, духовну сфери, що зумовило активний суспільний дискурс у різних тематичних векторах. Проте попри тривалу «гібридну» війну, яка не збігається з активною фазою російсько-українського збройного протистояння (з 2014 року), а триває протягом усього періоду становлення української державності, змусив не лише вітчизняну, а й зарубіжну наукову спільноту актуалізувати у власних студіях аспекти сучасних збройних конфліктів. Відтак поступово формується доробок аналізу передумов, причин та наслідків російсько-української війни, який треба піддати окремому дослідженню. Частковому розв'язанню окресленої проблеми сприятиме запропонована публікація, у якій здійснено огляд дисертаційних досліджень (2019–2023), присвячених російсько-українській війні.

Аналіз досліджень. Російсько-українська війна вважається актуальним напрямом історичних досліджень, що зумовлює

трактування різних її аспектів у всіх видах наукових публікацій: *монографіях* (Російсько-українська війна (2014–2022), 2022, 1436 с.; Офіцинський, 2018, 312 с.; Горбулін, 2017, 496 с.; Українське суспільство в умовах війни, 2022, 410 с.); *публікаціях у фахових виданнях України* (Артюмов, 2020, с. 41–53; Артюшенко, 2015, с. 230–233; Ільницький, Старка та ін., 2022, с. 43–55; Гай-Нижник, Чупрій, 2016, с. 103–121; Офіцинський, 2017, с. 128–135; Ofitsynskyu, 2020, с. 230–244; Офіцинський, 2022, с. 82–89; Петречко, Масненко, 2021, с. 435–453; Ситник, 2017, с. 71–81; Якубова, 2022, с. 78–92); *матеріалах конференцій* (Гібридна війна: сутність, виклики та загрози, 2021, 189 с.).

Висвітлення сучасної російсько-української війни у дисертаціях уже було предметом наукового дослідження (Офіцинський, 2021, С. 198–210). Проте зважаючи на поштовх інтерес дослідників до російської збройної агресії проти України, вважаємо необхідним актуалізувати та доповнити наведені раніше дані. До наукового аналізу вдалося залучити 12 нових кваліфікаційних праць, у яких досліджуються різні аспекти російсько-української війни.

Мета статті – дослідити особливості знань про сучасну російсько-українську війну та вплив об'єктивних і суб'єктивних факторів на напрям дисертаційних досліджень, запропонувати напрями наступних історичних студій.

Виклад основного матеріалу. Захист дисертаційних досліджень, присвячених російсько-українській війні, розпочинається з 2015 р. Зважаючи на можливість здійснення наукових розвідок, що висвітлюють різні аспекти означеної проблеми, російсько-українська війна має міждисциплінарний характер, що зумовлює захист відповідних кваліфікаційних робіт (кандидатських, доктора філософії, доктора наук) з різних наук: історії, політології, права тощо. У цій статті до історіографічного огляду увійшло 12 наукових праць на здобуття таких наукових ступенів: кандидата історичних наук – 5; доктора філософії за спеціальністю 032 «Історія та археологія» – 2; кандидата політичних наук – 1; доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія» – 1, кандидата юридичних наук – 1; доктора політичних наук – 1; доктора історичних наук – 1. За змістовим наповненням здійснили їхню класифікацію на такі проблемні

групи: історичні, безпекові, суспільно-економічні (Додаток 1). Джерела, на які вони опиралися, включали інформаційні, статистичні, політичні та правові документи України й інших країн, міжнародних організацій, доповіді та звіти дослідницьких центрів, а також соціологічні дані, публікації українських і закордонних ЗМІ, публіцистичні, наукові, навчальні видання, музейні й архівні колекції.

Історичні проблеми. Дослідження Андрія Ткачука присвячене діяльності політичних партій щодо Збройних Сил України. Особливої уваги заслуговує сьомий розділ «Збройні Сили України в умовах російсько-української війни (2014–2019)» (Ткачук, 2020, с. 324–359). Автор наголошує, що станом на 2014 р. в Україні практично не залишилося військових формувань, які б на належному рівні могли виконувати покладені на них завдання, що було зумовлено низьким фінансуванням і хаотичним реформуванням військової галузі. Початок активної фази російської агресії призвів до того, що лише протягом одного року, фінансування ЗСУ збільшилося на 90 %, а видатки на оборону держави (станом на 2016 р.) сягнули 8,7 % від усіх державницьких витрат (Ткачук, 2020, с. 324, 329). В умовах війни актуальності набрало питання вступу України до НАТО, де війна на Сході України виступала стимулювальним чинником, а не перешкодою вступу до Альянсу (Ткачук, 2020, с. 335).

А. Ткачук ретельно аналізує програми політичних партій передвиборчої кампанії з парламентських виборів 2014 р. («Блок Петра Порошенка», «Народний фронт», «Об'єднання Самопоміч», «Опозиційний блок», «Радикальна партія О. Ляшка», Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина», Всеукраїнське об'єднання «Свобода» та ін.) щодо питань національної безпеки та необхідності реформування ЗСУ, позаяк саме воно було їх ключовим стрижнем (Ткачук, 2020, с. 345–356). Дослідник неодноразово підкреслює, що події 2014 р. (неготовність протистояти російській агресії) вказали на необхідність проведення реформ у сфері військового будівництва та розбудови Збройних Сил України (Ткачук, 2020, с. 369).

Ігор Красота у межах дисертаційного дослідження розглянув участь інженерних військ Збройних Сил України в АТО на території Донецької та Луганської областей (Красота,

2020, с. 213–227). Автор підтверджує, що 2014 р. в історії українського війська знаменується його відродженням. Позаяк у попередні роки відбувалися необґрунтовані скорочення, що стосувалися й інженерних військ. Проте уже станом на 2015 р. їхня кількість збільшилася майже втричі (Красота, 2020, с. 214). І. Красота детально характеризує завдання, які покладалися на вояків та наводить досить велику кількість статистичного матеріалу. Так, наприклад, можна простежити відомості про випадки підриву особового складу, інформацію про групи розмінування і процес розмінування окупованих територій (Красота, 2020, с. 215–216, 220–221). Вдалося підрахувати, що у зазначений період було зведено 600 км оборонних споруд, влаштовано 10 мостових переправ (переходів) та встановлено 293,7 км інженерних загороджень, з яких: мінно-вибухових – 187,2 км, невибухових – 106, км, а також знешкоджено понад 409 тис. вибухонебезпечних предметів (Красота, 2020, с. 226).

Дослідник доводить, що досвід інженерних військ ЗСУ, який вдалося набути під час діяльності у миротворчих місіях, трансформувався узадовільне виконання практичних завдань на східних кордонах України (Красота, 2020, с. 228).

Василь Мелькін дослідив засоби індивідуального броньового захисту військовослужбовців Збройних Сил України в 1991–2018 рр. (Мелькін, 2020, 267 с). Досліднику вдалося провести підрахунки фінансування Збройних Сил України, а особливо – у період проведення Антитерористичної операції. Доводить, що в Україні протягом 2014–2017 рр. на озброєння та військову техніку виділялося практично у два рази менше коштів, у порівнянні зі світовими стандартами (Мелькін, 2020, с. 95). Автор стверджує, що до кінця 2014 р. українські вояки на Сході України були на 95 % забезпечені бронезелетами, а на 100 % кулезахисними сталевими шоломами та лише 23 % мали кулезахисні кевларові шоломи. Акцентує й на тому, що за чотири роки АТО вдалося закупити близько 96 тис. бронезилетів і понад 139 тис. бронешоломів, які обійшлися у 533,18 млн грн (Мелькін, 2020, с. 100, 127).

В. Мелькіну вдалося розкрити особливості розвитку вітчизняних бронезилетів і бронешоломів. Так, ретельно простежив відмінності бронезилетів різних типів («Корсар М3с-

1-4», «Корсар МЗ-1-4», «Корсар МЗм-1-4», «Корсар 1-4»), які були доступні для вояків, що перебували у зоні АТО. Відзначає, що бронезелети вітчизняного виробництва не завжди відповідали висунутим до них вимогам, що підтверджує так: «всього ж через низькі захисні властивості бронезилетів – тільки з 31.05.2014 р. до 01.08.2014 р. і щонайменше 67 військовослужбовців ЗС України, не маючи повноцінного захисту, отримали поранення в шию та ділянки паху, в тому числі і смертельні» (Мелькін, 2020, с. 171–173). Проте підкреслює, що вітчизняні бронешоломи («Каска-1М» типу «F» і «С» та «Тор-Д») не поступалися своєю якістю іноземним (Мелькін, 2020, с. 199).

Олександр Томчук, який у дисертаційному дослідженні аналізує процес становлення волонтерського руху в умовах АТО, вважає, що поразка Кремля у реалізації власних проєктів унеможливилася через масову суспільну підтримку та розгортання волонтерського руху (Томчук, 2021, с. 18). Дослідник підкреслює, що завдання волонтерів Майдану поступово перетворилися на необхідність допомоги Збройним Силам України, яка була досить варіативною: від організації зборів коштів, продовольчого забезпечення до виготовлення складної техніки. Велика кількість волонтерських організацій зумовила створення єдиного реєстру – сайту «4army.com.ua». (Томчук, 2021, с. 72, 74). Автор детально аналізує діяльність організації «Повернись живим», відзначивши, що спектр їхньої допомоги це не лише придбання спеціального військового обладнання, а й проведення навчальних програм, що спрямовані на вдосконалення професійного рівня наших вояків (Томчук, 2021, с. 81).

О. Томчук відзначає, що на початку російського вторгнення в Україну необхідністю для вояків, які брали участь в АТО, були одяг, взуття, засоби захисту та гігієни, ліки, продукти харчування. Поступово ця проблема розв'язується та на перший план виходить виготовлення безпілотних літальних апаратів, спецтехніки, маскувальних сіток. Найбільшою ефективністю волонтерський рух щодо зміцнення обороноздатності держави характеризувався на початку військових дій у Донецькій та Луганській областях (Томчук, 2021, с. 97–98).

Позитивним є аналіз дослідника душпастирської опіки та діяльності священників-капеланів та характеристика волонтерської діяльності Церкви (Томчук, 2021, с. 106–118). Ученому вдалося, на основі аналізу усних свідчень вояків, які брали участь в АТО, простежити їхні настрої до різних проєктів волонтерів. Практично усі високо оцінюють їх сприяння матеріальному забезпеченню та надання морально-психологічної допомоги; відзначають і негативні сторони, наприклад, наявність «псевдоволонтерів» (Томчук, 2021, с. 145).

Необхідність реагувати на виклики, спричинені агресією РФ, вимагає застосування чималих військових сил. Тому метою дисертаційного дослідження Людмила Дрок обрала узагальнення досвіду формування офіцерського складу Збройних Сил України у 1991–2016 рр. та розробку рекомендацій щодо застосування набутого досвіду для подальшого розвитку системи комплектування офіцерським складом Збройних Сил України (Дрок, 2021, с. 27). Дослідниця наголошує, що обрана проблема представлена виключно дослідженнями українських істориків. Відтак увесь масив напрацювань умовно систематизовано за проблемно-хронологічним принципом (праці узагальнювального характеру, в яких знайшли висвітлення процеси комплектування офіцерським складом Збройних Сил України; дослідження, які безпосередньо висвітлюють різні аспекти означеної теми) та зведено до чотирьох груп за видом наукових праць (монографії, дисертаційні дослідження, наукові публікації у фахових виданнях, наукові статті, нотатки та матеріали конференцій) (Дрок, 2021, с. 34, 36). Увесь історіографічний доробок у змістовому наповненні лише фрагментарно розкриває аспекти означеної проблеми.

Як зовнішні, так і внутрішні чинники, які впливали на комплектування Збройних Сил України офіцерським складом, простежує у своїй роботі Л. Дрок. Авторка відзначає, що заходи задля підвищення обороноздатності країни, спричинені подіями 2014 р., призвели до того що на кінець року чисельність вояків становила 204 тис. осіб (призвано 95,4 тис. військових чверть з яких – офіцери). Викликом залишався дисонанс структури офіцерського складу потребам Збройних Сил України, що потребував залучення іноземного досвіду. Авторка виділяє кілька

періодів у формуванні офіцерського складу Збройних Сил України. Останній з них (2014–2016) отримав назву «відновлення офіцерського складу» Збройних Сил України. Його характерними рисами були: скасування заходів щодо скорочення чисельності; нарощення бойового потенціалу, створення нової системи управління та ін. На загал відзначено, що чисельність офіцерського складу станом на січень 2017 р. зросла майже на 40 % (Дрок, 2021, с. 201–211).

Дисертаційне дослідження Віталія Бідного на тему: «Створення та розвиток системи воєнно-історичної роботи у Збройних Силах України (1991–2020)» також зумовлене зовнішньою агресією РФ. Анексія Криму, бойові дії на Сході України яскраво засвідчили прогалини у військовому будівництві. У таких умовах воєнно-історична робота у Збройних Силах України посідала одне з основних місць, позаяк сприяла розвитку морально-професійних якостей особового складу. Автор наголошує, що на формування наукових праць, із зазначеної теми впливала суспільно-політична та ідеологічна ситуація, у якій перебували дослідники. Автор роботи акцентує, що «гібридна війна» проти України вимагала удосконалення усього комплексу воєнно-історичної роботи в Україні, що зумовило увагу керівних структур держави до впровадження політики пам'яті та дослідження воєнної історії (Бідний, 2021, с. 98). Щоб чинити опір діям агресора, які використовувалися в інформаційній боротьбі, активізувалося воєнно-патріотичне виховання, в основу якого покладено героїчне минуле українських вояків, виникнення та запровадження нових традицій. Важливу роль у цьому процесі відігравав зарубіжний досвід. В. Бідний відзначає, що у США проводиться воєнно-історичне дослідження, присвячене змінам у воєнному мистецтві за останні 100 років; в окремих країнах (Польща, Румунія) існують спеціальні установи для проведення відповідної наукової роботи з воєнної історії (Бідний, 2021, с. 120).

Усю воєнно-історичну роботу у лавах Збройних Сил України автор сформував у три групи за хронологічним принципом: перший етап «Формування основ вітчизняної системи воєнно-історичної роботи (1992–2000 рр.)» характеризується численними запозиченнями від колишньої

радянської армії, а суттєвим недоліком була відсутність власної воєнно-історичної школи та відповідно підготовка кадрів. Очевидно, у цей період, цілісної системи воєнно-історичної роботи у Збройних Силах України сформовано не було. Другий період (2001–2013) характеризується певними трансформаційними процесами. Позитивною його складовою було поступове усвідомлення керівництвом Збройних Сил України важливості воєнно-історичної роботи та часткове спрямування заходів на її залучення в інтересах Збройних Сил. Лише на третьому етапі (2014–2020) у Збройних Силах України вдалося сформувати трисистемну воєнно-історичну роботу: управлінська, дослідницька, забезпечення та залучено її до освітнього процесу (Бідний, 2021, с. 171–172).

Безпекові проблеми. Олександр Лещенко відзначає, що внаслідок «гібридного» протистояння найбільшого впливу зазнає цивільне населення, яке зазнає не лише постійного фізичного тиску (загроза життю та здоров'ю, порушення нормальних умов життєдіяльності, екологічні ризики та інше), а й перебуває під тиском інформаційної та психологічної складової сучасного воєнно-політичного конфлікту (Лещенко, 2020, с. 17). Тому мету власного дослідження окреслив необхідністю обґрунтування актуальності трансформації державної системи цивільного захисту (ЦЗ), що формується під впливом сучасних воєнно-політичних конфліктів (Лещенко, 2020, с. 19). Дослідникові вдалося проаналізувати процес реалізації заходів ЦЗ в умовах сучасної війни (у районі проведення АТО-ООС), що уможливило комплексно оцінити наслідки його впливу на безпеку життєдіяльності місцевого населення; виділити неоднозначні політико-управлінські рішення в ході запровадження ЦЗ, які пояснює недосконалістю законодавства та невисоким рівнем підготовки органів державної влади до дій в умовах гібридних загроз. Автор також охарактеризував досвід удосконалення систем ЦЗ держав євроатлантичного блоку в умовах сучасних воєнно-політичних конфліктів. Роль сучасних ЗМІ як інструмента інформаційної війни у світовому та вітчизняному контексті осмислив у докторській дисертації Богдан Калініченко, присвятивши окремий параграф дослідженню явища гібридної війни крізь призму російської агресії проти України (Калініченко,

2021, с. 253–290). Обґрунтовує думку про те, що мислення державного керівництва РФ перебуває в інерційному стані. Вважає інформаційний чинник одним із ключових елементів гібридної війни РФ проти України, а недооцінка його впливу на внутрішньополітичну ситуацію в країні спричинила раптовість нападу з боку Росії та неспроможність України вчасно чинити опір, що позначилося на цілісності Української держави. Саме завдяки інформаційному та культурному простору РФ поширювала власні переконання та культурні цінності, що, як правило, були негативними для процесу формування нашої державності. Росія використовувала всі доступні засоби масової комунікації та політичні ресурси з метою поступового поділу українського суспільства на дві ворожі сторони, Схід та Захід, шляхом акцентування культурних, релігійних, соціальних та етнічних суперечностей. Це стало причиною конфліктів між мешканцями різних регіонів. Тодішня українська політична еліта не надавала належної уваги цим передумовам для майбутньої гібридної агресії.

Сукупність теоретичних і практичних проблем, пов'язаних зі збройним конфліктом та особливості його правового регулювання на прикладі України та Югославії розкриває у кандидатській дисертації Мар'яна Топольницька. Авторка підкреслює, що українське законодавство не було адаптоване до правових вимог збройних конфліктів, а фактичний початок російсько-української війни відбувся паралельно з організацією навчань «Захід». Мінімальну увагу керівництва України до цих подій пояснює тим, що представники органів державної влади були під впливом агентурної мережі російської розвідки або їх членами. М. Топольницька простежує зміну юрисдикції окупованих територій; особливості введення тимчасового порядку організації місцевого самоврядування; обов'язки військово-цивільної адміністрації та інше. Робить висновок про те, що введені санкції були недостатніми для відновлення миру, а ЄС і США виявилися неспроможними належно протистояти вторгненню Росії в 2014 р. (Топольницька, 2023, с. 9–10).

Суспільно-економічні проблеми. Сергій Підшибякін проаналізував проведення антитерористичної операції на Сході України крізь призму суспільного дискурсу (Підшибякін, 2021,

200 с.). Автор основну увагу зосередив на дослідженні сюжетів, які сприяли простеженню передумов та причин АТО в окремих регіонах Донецької та Луганської областей, а також перебігу АТО на Сході нашої країни, використовуючи мемуаристику, щоденні й публіцистичні нотатки, репортажі про учасників АТО та волонтерів, пресу, матеріали Інтернет-ресурсів, спеціальну наукову літературу, роботи аналітичних центрів.

У дисертаційній роботі Наталі Марцінко розв'язане актуальне наукове завдання: здійснено комплексний аналіз «гібридної війни» Російської Федерації проти України та розроблено пропозиції щодо поліпшення стану національної безпеки України в економічній сфері. Авторка наголошує, що впродовж останніх тридцяти років РФ вибудовує та реалізовує чітку мету – створення інтегрованого економічного і політичного об'єднання посткомуністичних держав (Марцінко, 2021, с. 67). Для цього активно створювалося ідеологічне підґрунтя, теоретики якого критикували будь-яку економічну самостійність України. Н. Марцінко переконана, що ключовими факторами, які представляють «русский мир» і визначають його перспективи на сучасному етапі – російська мова і російська держава (Марцінко, 2021, с. Марцінко, 2021, с. 92). Учена акцентує увагу на участі України у СНД, відзначаючи, що це не мало ніякого (ні позитивного, ні негативного) економічного впливу на Україну, крім того, що це була віртуальна присутність майже всіх колишніх радянських республік (Марцінко, 2021, с. 109).

Окремо здійснено розгляд «невійськових гібридних війн», де країна-агресор використовувала енергоресурси як енергетичну зброю, а згодом розпочалася «газова гібридна війна» (16 червня 2014 р.) з метою довести Європейському Союзові потребу будівництва газопроводу «Південний потік» в обхід України, пояснюючи це рішення її політичною нестабільністю (Марцінко, 2021, с. 146). Згідно з авторкою, однією із прямих передумов активної фази «гібридної війни» РФ проти України стала її економічна та фінансова залежність від країни-агресора. Це допомагало посилювати внутрішню нестабільність в Україні через введення різноманітних торговельних обмежень, економічних санкцій, навіть заборони перевезення українських товарів територією Росії (Марцінко, 2021, с. 173–174).

Висновки. Здійснивши історіографічний огляд 12 дисертацій, захищених у період 2019–2023 рр., з'ясували, що історичні проблеми сучасної російсько-української війни дослідили 6 науковців, безпекові – 4, суспільно-економічні – 2. У рамках історичних проблем предмети досліджень авторів стосувалися різних аспектів, пов'язаних зі Збройними Силами України. У розрізі безпекових проблем вивчалися цивільний захист, роль ЗМІ, зміна правових систем в умовах сучасних збройних конфліктів (у тому числі й «гібридного типу») і безпекова політика України в контексті загроз міжнародного тероризму. У межах суспільно-економічних проблем досліджено вплив російсько-української війни на суспільство України та її економіку.

Результати дисертаційних досліджень демонструють, що сфера оборони України потребує реформ, спрямованих на її вдосконалення. Зауважено, що її фінансування з початку вторгнення Росії в Україну значно та безпрецедентно зросло. Проте до 2017 р. порівняно зі світовими стандартами на зброю і військову техніку для ЗСУ йшло вдвічі менше грошей. Водночас нестачі в матеріальному забезпеченні українських військ на досить високому рівні покривали волонтери. Зі свого боку, українські військові підрозділи підвищили свій професіоналізм і стали краще виконувати бойові завдання. На це позитивно вплинули й зростання кількості підготовлених офіцерів та створення нової системи управління військами, а також покращення воєнно-історичної роботи в державі.

Важливими для України є удосконалення системи цивільного захисту та вдосконалення законодавства відповідно до правових вимог війни. Крім того, необхідним є підвищення стійкості держави до інформаційних атак з боку Росії, посилення економічної та фінансової незалежності України, проведення роботи зі зростання ефективності санкцій проти РФ.

Підбиваючи підсумки попереднього та цього дослідження з тематики, зазначимо, що було здійснено історіографічний огляд 25 дисертаційних досліджень, присвячених сучасній російсько-українській війні. Це були праці на здобуття таких наукових ступенів: кандидата історичних наук – 6; доктора філософії зі спеціальності 032 «Історія та археологія» – 2; кандидата

політичних наук – 9; доктора філософії зі спеціальності 052 «Політологія» – 1, кандидата юридичних наук – 1; доктора політичних наук – 5; доктора історичних наук – 1. За змістовим наповненням їх умовно вдалося класифікувати на сім груп: історичні проблеми (7 науковців), безпекові (8), конфліктологічні (3), інтеграційних проєктів і квазідержавних утворень (2), геостратегічні (2), культурно-політичні (1), суспільно-економічні (2).

Зважаючи на феномен війни, збройна агресія РФ стала предметом зацікавлення як істориків, так і політологів та правників. Найбільш повно у відповідних кваліфікаційних роботах висвітлюються аспекти інформаційної безпеки під час російського вторгнення в Україну, проводиться вивчення явища «гібридної війни» та ролі ЗМІ у ньому.

У дисертаційних працях з історії увага акцентується на дослідженні особливих явищ сучасної російсько-української війни: добровольчих формувань та волонтерського руху (процес їх становлення); здійснюються спроби простежити трансформації у Збройних Силах України, викликані порушенням територіальної цілісності України; частково аналізуються впливи російсько-української війни на різні сфери життя.

Додаток 1

Таблиця 1. Сучасна російсько-українська війна в дисертаційних дослідженнях України

№ п/п	Ім'я та прізвище	Тема дисертації	Наукова спеціальність	Науковий ступінь	Місце захисту	Рік захисту
Історичні проблеми						
	Юрій Стасюк	Українські добровольчі формування: створення та функціонування (2014–2015 рр.)	07.00.01 – історія України	Кандидат історичних наук	Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди	2018
	Андрій Ткачук	Збройні сили як фактор національної безпеки України у діяльності політичних	20.02.22 – військова історія	Доктор історичних наук	Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України	2020

		партій (1991–2018 рр.)				
	Ігор Красота	Інженерні війська Збройних Сил України: розбудова та застосування (1992–2018 рр.)	20.02.22 – військова історія	Кандидат історичних наук	Національний університет оборони України імені Івана Черняховського	2020
	Василь Мелькін	Розвиток засобів індивідуального броньового захисту військовослужбовців Збройних Сил України в 1991–2018 роках	20.02.22 – військова історія	Кандидат історичних наук	Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного	2020
	Олександр Томчук	Волонтерський рух допомоги Збройним Силам України під час проведення Антитерористичної операції (квітень 2014 – квітень 2018 рр.)	032 Історія та археологія	Доктор філософії	Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного	2021
	Людмила Дрок	Комплектування офіцерським складом Збройних Сил України (1991–2016 рр.): історико-статистичний аналіз	20.02.22 – військова історія	Кандидат історичних наук	Національний університет оборони України імені Івана Черняховського	2021
	Віталій Бідний	Створення та розвиток системи воєнно-історичної роботи у Збройних Силах України (1991–2020)	20.02.22 – військова історія	Кандидат історичних наук	Національний університет оборони України імені Івана Черняховського	2021
Безпекові проблеми						
	Іванна Валошко	Інформаційна безпека України в контексті російсько-українського конфлікту	23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку	Кандидат політичних наук	Чорноморський національний університет імені Петра Могили (м. Миколаїв)	2018
	Олександр Рижук	Інформаційна безпека України в умовах	23.00.02 – політичні	Кандидат політичних наук	Чернівецький національний	2019

		глобалізаційних викликів та гібридної війни	інститути та процеси		університет ім. Ю. Федьковича	
	Олександр Комарчук	Маніпулятивні технології засобів масової комунікації в умовах гібридної війни	23.00.02 – політичні інститути та процеси	Кандидат політичних наук	Південноукраїнський національний педагогічний університет імені Костянтина Ушинського (м. Одеса)	2019
	Ольга Кравчук	Загрози та виклики політичній безпеці України в умовах гібридної війни	23.00.02 – політичні інститути та процеси	Кандидат політичних наук	Південноукраїнський національний педагогічний університет імені Костянтина Ушинського	2019
	Олександр Лещенко	Трансформація системи цивільного захисту України в умовах сучасних воєнно-політичних конфліктів «гібридного типу»	21.01.01 – основи національної безпеки держави.	Кандидат політичних наук	Національний інститут стратегічних досліджень	2020
	Богдан Калініченко	Роль засобів масової інформації в інформаційній війні: політичні детермінанти впливу та протидії	23.00.02 – політичні інститути та процеси	Доктор політичних наук	Інститут держави і права імені В.М. Корсцького НАН України	2021
	Мар'яна Топольницька	Зміна правових систем в умовах збройного конфлікту: досвід країн колишньої Югославії та України (2014 - перша половина 2021 рр.)	12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень	Кандидат юридичних наук	Ужгородський національний університет	2023
	Сабадах Андріан	Безпекова політика України у контексті регіональних та локальних загроз міжнародного тероризму	052 Політологія	Доктор філософії	Київський Національний університет імені Тараса Шевченка	2019
Конфліктологічні проблеми						

	Ганна Жекало	Політико-інституційні механізми регулювання політичних конфліктів в Україні	23.00.02 – політичні інститути та процеси	Кандидат політичних наук	Львівський національний університет імені Івана Франка	2016
	Олександр Загребельний	Особливості врегулювання воєнно-політичних конфліктів	23.00.02 – політичні інститути та процеси	Кандидат політичних наук	Київський національний університет імені Тараса Шевченка	2016
	Іван Зельманович	Політичні механізми врегулювання заморожених конфліктів сучасності	23.00.02 – політичні інститути та процеси	Кандидат політичних наук	Львівський національний університет імені Івана Франка	2019
Проблеми інтеграційних проєктів і квазідержавних утворень						
	Ігор Мельничук	Інтеграційні проєкти Російської Федерації на пострадянському просторі	23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку	Доктор політичних наук	Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича	2016
	Олеся Звезда	«Де-факто держави» на пострадянському просторі	23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку	Кандидат політичних наук	Чорноморський національний університет імені Петра Могили	2019
Геостратегічні проблеми						
	Олег Кондратенко	Геостратегія Російської Федерації: теоретичні основи і практична реалізація	21.03.03 – геополітика (політичні науки)	Доктор політичних наук	Київський національний університет імені Тараса Шевченка	2019
	Андрій Гольцов	Геостратегія Російської Федерації на пострадянському просторі	21.03.03 – геополітика (політичні науки)	Доктор політичних наук	Київський національний університет імені Тараса Шевченка	2019
Культурно-політичні проблеми						
	Олена Балацька	Культурні детермінанти актуалізації та трансформації насилля в політичній сфері сучасного суспільства	23.00.03 – політична культура та ідеологія	Доктор політичних наук	Національний педагогічний університет імені Михайла Драгоманова (м. Київ)	2019
Суспільно-економічні проблеми						

	Сергій Підшиб'якін	Антитерористична операція на сході України в українському суспільному дискурсі (2014–2018).	032 – історія та археологія	Доктор філософії	Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного.	2021
	Наталія Марцінко	«Гібридна війна» Російської Федерації: вплив на економічний розвиток України	20.02.22 – військова історія	Кандидат історичних наук	Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного	2021

Джерела та література

(2021). *Гібридна війна: сутність, виклики та загрози* : зб. матеріалів круглого столу (Київ, 8 липня 2021 р.). Київ.

(2022). *Російсько-українська війна (2014–2022): історичні, політичні, культурно-освітні, релігійні, економічні та юридичні аспекти*. Riga, Latvia.

Артёмов, І. (2020). Мінські угоди, їх наслідки та значення для України. *Геополітика України: історія і сучасність*, 1/24, 41–53. doi: [https://doi.org/10.24144/2078-1431.2020.1\(24\).41-53](https://doi.org/10.24144/2078-1431.2020.1(24).41-53)

Артюшенко, О. (2015). Українське суспільство в умовах гібридної війни. *Гілея: науковий вісник*, 102.

Балацька, О. (2018). *Культурні детермінанти актуалізації та трансформації насилля в політичній сфері сучасного суспільства* [Дис. д-ра політ. наук, Луганський національний університет ім. Т. Шевченка; Національний педагогічний університет ім. М. Драгоманова]. Цифровий репозитарій Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/26676>

Бідний, В. (2021). *Створення та розвиток системи воєнно-історичної роботи у Збройних Силах України (1991–2020)* [Дис. канд. іст. наук, Національний університет оборони України імені Івана Черняховського]. Веб-сайт Національного університету оборони України імені І. Черняховського. https://nuou.org.ua/assets/dissertations/diser/diser_bidnyi_sdrq.pdf

Валюшко, І. (2018). *Інформаційна безпека України в контексті російсько-українського конфлікту* [Дис. канд. політ. наук, Дипломатична академія України ім. Г. Удовенка при МЗС України; Чорноморський національний університет ім. П. Могили]. Веб-сайт Чорноморського національного

- університету ім. П. Могили. <https://chmnu.edu.ua/spetsializovani-vcheni-radi/>
- Гай-Нижник, П., & Чупрій, Л.** (2016). Російсько-українська війна: особливості розв'язання військово-політичного конфлікту на Сході і Півдні України за сучасних геополітичних умов. *Українознавство*, 4.
- Головаха, Є., & Макеєва, С.** (2022). *Українське суспільство в умовах війни. 2022: колективна монографія*. Київ.
- Гольцов, А.** (2019). *Геостратегія Російської Федерації на пострадянському просторі* [Дис. д-ра. політ. наук, Київський національний університет ім. Т. Шевченка]. Електронний репозитарій Київського національного університету ім. Т. Шевченка <http://scc.univ.kiev.ua/upload/iblock/fb1/dis. Goltsov%20A.G.pdf>
- Горбулін, В.** (2017). *Світова гібридна війна: український фронт : монографія*. Київ.
- Дрок, Л.** (2021). *Комплектування офіцерським складом Збройних Сил України (1991–2016 рр.): історико-статистичний аналіз* [Дис. канд. іст. наук, Національний університет оборони України ім. І. Черняхівського]. Веб-сайт Національного університету оборони України ім. І. Черняхівського. <https://nuou.org.ua/assets/dissertations/diser/diser-drok-2021.pdf>
- Жекало, Г.** (2016). *Політико-інституційні механізми регулювання політичних конфліктів в Україні* [Дис. канд. політ. наук, Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника]. Електронний репозитарій Львівського національного університету ім. І. Франка. https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/03/dis_zhekalo.pdf
- Загребельний, О.** (2016). *Особливості врегулювання воєнно-політичних конфліктів* [Неопубл. дис. канд. політ. наук]. Київський національний університет ім. Т. Шевченка.
- Звездова, О.** (2019). *«Де-факто держави» на пострадянському просторі* [Дис. канд. політ. наук, Чорноморський національний університет ім. П. Могили]. Веб-сайт Чорноморського національного університету ім. П. Могили. <https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/05/Disertatsiya-Zvezdova.pdf>
- Зельманович, І.** (2019). *Політичні механізми врегулювання заморожених конфліктів сучасності* [Дис. канд. політ. наук, Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника; Львівський національний університет ім. І. Франка]. Веб-сайт

- Львівського національного університету ім. І. Франка.
<https://lnu.edu.ua/thesis/zelmanovych-ivan-ivanovych/>
- Ільницький, В., Старка, В., Галів, М.** (2022). Російська пропаганда як елемент підготовки до збройної агресії проти України. *Український історичний журнал*, 5.
- Калініченко, Б.** (2021). *Роль засобів масової інформації в інформаційній війні: політичні детермінанти впливу та протидії* [Дис. д-ра політ. наук, Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України]. Веб-сайт Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України. http://idpnan.org.ua/files/2021/kalinichenko-b.m.-rol-zasobiv-masovoyi-informatsiyi-v-informatsiyiv-viyni-politichni-determinanti-vplivu-ta-protidiyi_d.doc
- Комарчук, О.** (2019). *Маніпулятивні технології засобів масової комунікації в умовах гібридної війни* [Дис. канд. політ. наук, Миколаївський національний університет ім. В. Сухомлинського; Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Ушинського]. Електронний репозитайш Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Ушинського. <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/4396>
- Кондратенко, О.** (2018). *Геостратегія Російської Федерації: теоретичні основи і практична реалізація* [Дис. д-ра політ. наук, Київський національний університет ім. Т. Шевченка]. Веб-сайт Київського національного університету ім. Т. Шевченка. http://scc.knu.ua/upload/iblock/771/dis_Kondratenko%20O.Yu._new.pdf
- Кравчук, О.** (2019). *Загрози та виклики політичній безпеці України в умовах гібридної війни* [Дис. канд. політ. наук, Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Ушинського]. Веб-сайт Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Ушинського. <https://pdpu.edu.ua/doc/vr/2019/kravchuk/aref.pdf>
- Красота, І.** (2020). *Інженерні війська Збройних Сил України : розбудова та застосування (1992–2018 рр.)* [Дис. канд. іст. наук, Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського]. Електронна бібліотека «Чтиво». https://shron1.chtyvo.org.ua/Krasota_Ihor/Inzhenerni_viiska_Zbroin_ykh_Syl_Ukrainy_rozbudova_ta_zastosuvannia_19922018_rr.pdf?
- Лещенко, О.** (2020). *Трансформація системи цивільного захисту України в умовах сучасних воєнно-політичних конфліктів*

«гібридного типу» [Дис. канд. політ. наук, Національний інститут стратегічних досліджень]. Веб-сайт Національного інституту стратегічних досліджень.
<https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-01/proekt-rukopisu-leschenka-ost.-utoch.-09.01.2020.pdf>

Марцінко, Н. (2021). «Гібридна війна» Російської Федерації: вплив на економічний розвиток України [Дис. канд. іст. наук, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного]. Електронна бібліотека «Чтиво».
https://chtyvo.org.ua/authors/Martsinko_Natalia/Hibrydna_viina_Ros_iiskoi_Federatsii_vplyv_na_ekonomichniy_rozvytok_Ukrainy/

Мелькін, В. (2020). Розвиток засобів індивідуального броньового захисту військовослужбовців Збройних Сил України в 1991–2018 роках [Дис. канд. іст. наук, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного]. Електронна бібліотека «Чтиво».
https://shron1.chtyvo.org.ua/Melkin_Vasyl/Rozvytok_zasobiv_indyv_idualnoho_bronovoho_zakhystu_viiskovosluzhbovtiv_Zbroinykh_Syl_Ukrainy_v_1991.pdf?

Мельничук, І. (2015). *Інтеграційні проекти Російської Федерації на пострадянському просторі* [Неопубл. дис. д-ра політ. наук]. Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича.

Офіцинський, Ю. (2022). Оцінка війни на Донбасі вчених і колишніх політиків на сторінках газети «The New York Times» (12 лютого 2015 – 30 квітня 2018 рр.). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*, 1/46, 82–89. doi: [https://doi.org/10.24144/2523-4498.1\(46\).2022.258573](https://doi.org/10.24144/2523-4498.1(46).2022.258573)

Офіцинський, Ю. (2017). Російська агресія на Донбасі в сучасній українській історіографії. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Історичні науки*, 6, 128–135.

Офіцинський, Ю. (2018). *Сучасна російсько-українська війна (за матеріалами газети «The New York Times» 2013–2017 років)*. Ужгород.

Офіцинський, Ю. (2021). Сучасна російсько-українська війна на Донбасі в дисертаційних дослідженнях України. *Polska i Ukraina w procesie przemian społeczno-politycznych / red. P. Długosz, R. Marzęcki, M. Kamionka*. Warszawa: Elipsa, 198–210.

Петречко, О. & Масненко, В. (2021). Початок збройної агресії Росії проти України за матеріалами газети «Нью-Йорк Таймс» (27 лютого – 4 березня 2014). *Проблеми гуманітарних наук: збірник*

наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія, 6/48, 435–453.
doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.6/48.228532>

- Підшибякін, С.** (2021). *Антитерористична операція на сході України в українському суспільному дискурсі (2014–2018)*. [Неопубл. дис. д-ра філософії]. Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного.
- Рижук, О.** (2019). *Інформаційна безпека України в умовах глобалізаційних викликів та гібридної війни* [Неопубл. дис. канд. політ. наук]. Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»; Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича.
- Сабадах, А.** (2019). *Безпекова політика України у контексті регіональних та локальних загроз міжнародного тероризму* [Неопубл. дис. д-ра філософії]. Київський Національний університет ім. Т. Шевченка.
- Ситник, О.** (2017). Історичні витоки російсько-української війни 2014–2017 років. *Східноєвропейський історичний вісник, 2*.
- Стасюк, Ю.** (2018). *Українські добровольчі формування: створення та функціонування (2014–2015 рр.)* [Дис. канд. іст. наук, Національний університет оборони України ім. І. Черняхівського; Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди]. Електронна бібліотека «Чтиво». https://chtyvo.org.ua/authors/Stasiuk_Yurii/Ukrainski_dobrovolchi_formuvannia_stvorennia_ta_funktsionuvannia_2014-2015_rr/
- Ткачук, А.** (2020). *Збройні Сили як фактор національної безпеки України у діяльності політичних партій (1991–2018 рр.)* [Дис. д-ра. іст. наук, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України]. Електронна бібліотека «Чтиво». https://shron1.chtyvo.org.ua/Tkachuk_Andrii/Zbroini_Syly_iak_fakt_or_natsionalnoi_bezpeky_Ukrainy_u_diialnosti_politychnykh_partii_1991_2018_rr.pdf
- Томчук, О.** (2021). *Волонтерський рух допомоги Збройним Силам України під час проведення антитерористичної операції (квітень 2014–квітень 201 рр.)* [Неопубл. дис. д-ра. філософії]. Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного.
- Топольницька, М.** (2023). *Зміна правових систем в умовах збройного конфлікту: досвід країн колишньої Югославії та України (2014 –*

перша половина 2021 рр.) [Автореф. дис. канд. юрид. Наук, Ужгородський національний університет]. Веб-сайт Ужгородського національного університету. <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/58658>

Якубова, Л. (2022). Онтологія рашизму: Україна як alter ego Росії. *Український історичний журнал*, 4, 78–92. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2022.04.078>

Ofitsynsky, Yu. (2020). The Estimation of the War in Donbas by Scientists and Former Politicians on the Pages of the Newspaper The New York Times (March 1, 2014 – February 11, 2015). *Східноєвропейський історичний вісник*, 15, 230–244. doi: <https://doi.org/10.24919/2519-058x.15.204977>

References

(2021). *Hibrydna viina: sutnist, vyklyky ta zahrozy : zb. materialiv kruhloho stolu* (Kyiv, 8 lypnia 2021 r.) [Hybrid war: essence, challenges and threats: coll. materials round table (Kyiv, July 8, 2021)]. Kyiv [in Ukrainian].

(2022). *Rosiisko-ukrainska viina (2014–2022): istorychni, politychni, kulturno-osvitni, relihiini, ekonomichni ta yurydychni aspekty* [Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural and educational, religious, economic and legal aspects]. Riga, Latvia [in Ukrainian].

Artimov, I. (2020). Minski uhody, yikh naslidky ta znachennia dlia Ukrainy [Minsk agreements, their consequences and significance for Ukraine]. *Neopolityka Ukrainy: istoriia i suchasnist – Geopolitics of Ukraine: history and modern times*, 1/24, 41-53. doi: [https://doi.org/10.24144/2078-1431.2020.1\(24\).41-53](https://doi.org/10.24144/2078-1431.2020.1(24).41-53) [in Ukrainian].

Artiushenko, O. (2015). *Ukrainske suspilstvo v umovakh hibrydnoi viiny* [Ukrainian society in the conditions of a hybrid war]. *Hilea: naukovyi visnyk – Gilea: Scientific Bulletin*, 102 [in Ukrainian].

Balatska, O. (2018). *Cultural Determinants of Actualization and Transformation of Violence in the Political Sphere of Modern Society*. Candidate's thesis. Kyiv: National Pedagogical Dragomanov University [in Ukrainian].

Bidnyi, V. (2021). *Creation and development of the system of military-historical work in the Armed Forces of Ukraine (1991–2020)*. Candidate's thesis. Kyiv: The National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi [in Ukrainian].

Valiushko, I. (2018). *Information security of Ukraine in the context of the Russian Ukrainian conflict*. Candidate's thesis. Kyiv: Diplomatic

- Academy of Ukraine at the Ministry for Foreign Affairs of Ukraine; Mykolaiv: Petro Mohyla Black Sea National University [in Ukrainian].
- Hai-Nyzhnyk, P., & Chuprii L.** (2016). Rosiisko-ukrainska viina: osoblyvosti rozviazannia viiskovo-politychnoho konfliktu na Skhodi i Pivdni Ukraïny za suchasnykh heopolitychnykh umov [The Russian-Ukrainian war: peculiarities of the resolution of the military-political conflict in the East and South of Ukraine under modern geopolitical conditions]. *Ukrainoznavstvo – Ukrainian Studies*, 4 [in Ukrainian].
- Holovakha, Ye., & Makeieva, S.** (2022). *Ukrainske suspilstvo v umovakh viiny. 2022: kolektyvna monohrafiia [Ukrainian society in the conditions of war. 2022: collective monograph]*. Kyiv [in Ukrainian].
- Goltsov, A.** (2018). *Geostrategy of the Russian Federation in the Post-Soviet Space*. Doctor's thesis. Kyiv: Taras Shevchenko National University of Kyiv [in Ukrainian].
- Horbulin, V.** (2017). *Svitova hibrydna viina: ukrainskyi front: monohrafiia [World hybrid war: the Ukrainian front: a monograph]*. Kyiv [in Ukrainian].
- Drok, L.** (2021). *Staffing in the Armed Forces of Ukraine (1991–2016): historical and statistical analysis*. Candidate's thesis. Kyiv: National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskiy, Ministry of Defence of Ukraine [in Ukrainian].
- Zhekalov, G.** (2016). *Political and institutional mechanisms for regulation of political conflicts in Ukraine*. Candidate's thesis. Ivano-Frankivsk: Higher Educational Institution «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University» [in Ukrainian].
- Zagrebelnyi, O.** (2016). *Peculiarities of settlement of military-political conflicts*. Unpublished Candidate's thesis. Kyiv: Kyiv National University named after T. Shevchenko [in Ukrainian].
- Zvezdova, O.** (2019). *«De facto state» in the post-Soviet space*. Candidate's thesis. Mykolaiv: Petro Mohyla Black Sea National University [in Ukrainian].
- Zelmanovych, I.** (2019). *Political mechanisms of frozen conflicts regulation of the present. Qualifying scientific paper, manuscript copyright*. Candidate's thesis. Ivano-Frankivsk: Higher Educational Institution «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University»; Lviv: Ivan Franko National University of Lviv [in Ukrainian].
- Ilnytskyi, V., Starka, V., Haliv, M.** (2022). Rosiiska propaganda yak element pidhotovky do zbroinoi agresii proty Ukraïny [Russian propaganda as an element of preparation for armed aggression against

- Ukraine]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal – Ukrainian Historical Journal*, 5 [in Ukrainian].
- Kalinichenko, B.** (2021). *The role of mass media in an information war: political determinants of influence and counteraction*. Doctor's thesis. Kyiv: National Pedagogical Dragomanov University; V. M. Koretskyi Institute of State and Law, National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
- Komarchuk, O.** (2019). *Manipulative technologies of mass communication in the conditions of hybrid war*. Candidate's thesis. Mykolaiv: V.O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv [in Ukrainian].
- Kondratenko, O.** (2018). *Geostrategy of the Russian Federation: theoretical foundations and practical realization*. Doctor's thesis. Kyiv: Kyiv National Taras Shevchenko University [in Ukrainian].
- Kravchuk, O.** (2019). *Threats and Challenges to Political Security of Ukraine in the Conditions of Hybrid War*. Candidate's thesis. Odesa: South Ukrainian National Pedagogical University K. D. Ushynsky [in Ukrainian].
- Krasota, I.** (2020). *Development of means of individual armor protection of servicemen of the Armed Forces of Ukraine in 1991–2018*. Candidate's thesis. Kyiv: National Defense University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskiy [in Ukrainian].
- Leshchenko, O.** (2020). *Transformation of the civil protection system of Ukraine in the context of modern military-political conflicts of the hybrid type*. Candidate's thesis. Kyiv: National Institute for Strategic Studies [in Ukrainian].
- Martsinko, N.** (2021) «Hybrid War» of the Russian Federation: the impact on the economic development of Ukraine. Candidate's thesis. Lviv: Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy, Ministry of Defense of Ukraine; Ivan Franko National University of Lviv [in Ukrainian].
- Melkin, V.** (2020). *Development of means of individual armor protection of servicemen of the Armed Forces of Ukraine in 1991–2018*. Candidate's thesis. Lviv: National Academy of land forces named after Hetman Petro Sahaidachnyi [in Ukrainian].
- Melnychuk, I.** (2015). *Integration projects of the Russian Federation in the post-Soviet space*. Unpublished Doctor's thesis. Chernivtsi: Chernivtsi National University named after Yu. Fedkovicha [in Ukrainian].
- Ofitsynskyy, Yu.** (2022). Otsinka viiny na Donbasi vchenykh i kolyshnykh politykiv na storinkakh hazety «The New York Times» (12 liutoho 2015 – 30 kvitnia 2018 rr.) [The Estimation of the War in Donbas by Scientists and Former Politicians on the Pages of the Newspaper *The*

- New York Times* (February 12, 2015 – April 30, 2018)]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Istorii – Scientific Herald of Uzhhorod University. Series: History*, 1/46, 82-89. doi: [https://doi.org/10.24144/2523-4498.1\(46\).2022.258573](https://doi.org/10.24144/2523-4498.1(46).2022.258573) [in Ukrainian].
- Ofitsynskyy, Yu.** (2017). Rosiiska ahresiia na Donbasi v suchasni ukrainiskii istoriohrafii [The Russian Aggression in Donbas in Modern Ukrainian Historiography]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Istorychni nauky – Herald of Luhansk National University named after Taras Shevchenko. Historical sciences*, 6, 128–135 [in Ukrainian].
- Ofitsynskyy, Yu.** (2018). *Suchasna rosiisko-ukrainska viina (za materialamy hazety «The New York Times» 2013 – 2017 rokiv) [The modern Russian-Ukrainian war (according to the materials of the newspaper "The New York Times" from 2013 to 2017)]*. Uzhhorod [in Ukrainian].
- Ofitsynskyy, Yu.** (2021). *Suchasna rosiisko-ukrainska viina na Donbasi v dysertatsiinykh doslidzhenniakh Ukrainy [The modern Russian-Ukrainian war in Donbas in dissertation studies of Ukraine]*. Polska and Ukraine w procesie przemian societno-politycznych / ed. P. Długosz, R. Marzęcki, M. Kamionka. Warszawa: Elipsa, 198–210 [in Ukrainian].
- Petrenchko, O., & Masnenko, V.** (2021). Pochatok zbroinoi ahresii Rosii proty Ukrainy za materialamy hazety «Niu-York Taims» (27 liutoho – 4 bereznia 2014) [The beginning of the Russian armed aggression against Ukraine according to "The New York Times" (February 27 – March 4, 2014)]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Serii Istorii – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 6/48, 435–453. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.6/48.228532> [in Ukrainian].
- Pidshybyakin, S.** (2021). *The anti-terrorist operation in the east of Ukraine in the Ukrainian public discourse (2014–2018)*. Unpublished thesis doctor of philosophy. Lviv: National Academy of Ground Forces named after Hetman Pyotr Sahaidachny [in Ukrainian].
- Ryzhuk, O.** (2019). *Information security of Ukraine in the conditions of globalization challenges and hybrid war*. Unpublished Candidate's thesis. Chernivtsi: Open International University of Human Development «Ukraine»; Chernivtsi National University named after Yu. Fedkovicha [in Ukrainian].

- Sabadakh, A.** (2019). *Security policy of Ukraine in the context of regional and local threats of international terrorism*. Unpublished thesis doctor of philosophy. Kyiv: Kyiv National University named after T. Shevchenko [in Ukrainian].
- Stasyuk, Yu.** (2018). *Ukrainian Volunteer Units: creation and functioning (2014–2015)*. Candidate's thesis. Pereyaslav-Khmelnytsky: State Higher Educational Institution «Pereyaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University named after Gregory Skovoroda» [in Ukrainian].
- Sytnyk, O.** (2017). *Istorychni vytoky rosiisko-ukrainskoi viiny 2014 – 2017 roki* [Historical origins of the Russian-Ukrainian war of 2014–2017]. *Skhidnoievropeiskyi istorychnyi visnyk – East European Historical Bulletin*, 2 [in Ukrainian].
- Tkachuk, A.** (2020). *Armed Forces as a factor of the national security of Ukraine in the activities of political parties (1991 – 2018)*. Doctor's thesis. Lviv: Institute of Ukrainian Studies. I. Krypyakevych NAS of Ukraine [in Ukrainian].
- Tomchuk, O.** (2021). *Volunteer movement of assistance to the Armed Forces of Ukraine during the anti-terrorist operation (April 2014 - April 2018)*. Thesis doctor of philosophy. Lviv: National Academy of Land Forces named after Hetman Petro Sagaidachny [in Ukrainian].
- Topolnytska, M.** (2023). *Change of legal systems in the conditions of armed conflict: experience of the countries of the former Yugoslavia and Ukraine (2014-first half of 2021)*. Extended abstract of candidate's thesis. Uzhhorod: Uzhgorod National University [in Ukrainian].
- Yakubova, L.** (2022). *Ontolohiia rashyzmu: Ukraina yak alter ego Rosii* [Ontology of Rashism: Ukraine as an Alter Ego of Russia]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal - Ukrainian Historical Journal*, 4, 78-92. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2022.04.078> [in Ukrainian].
- Ofitsynskyy, Yu.** (2020). *The Estimation of the War in Donbas by Scientists and Former Politicians on the Pages of the Newspaper The New York Times (March 1, 2014 – February 11, 2015)*. *Skhidnoievropeiskyi istorychnyi visnyk – East European Historical Bulletin*, 15, 230–244. doi: <https://doi.org/10.24919/2519-058x.15.204977> [in English].

*Стаття надійшла до редакції 16.03.2023 р.
Стаття рекомендована до друку 17.04.2023 р.*